

Rolsted's sidste hedninge

*- om en
vikingetidsgravplads ved
Rolighedsvej*

Af Mogens Bo Henriksen

(Tillæg til folder 2017-1)

Rolsteds sidste hedninge

om en vikingetidsgravplads ved Rolighedsvej

Af Mogens Bo Henriksen

Området omkring Rolsted er kendt for sine udstrakte forekomster af grus og sand, der er aflejret af brusende smeltevandsstrømme mod slutningen af sidste istid. Siden 1800-tallet har råstofferne været mål for indvinding, og mange fortidsminder – især storstensgrave og rundhøje – er sløjftet i den forbindelse. De omfattende grusgravninger må også have medført, at man har forstyrret begravelser og bopladser, der ikke var synlige på overfladen, og i den forbindelse må der være fremkommet genstande, som ikke er nået til museernes kendskab. Det viser i hvert fald den følgende historie, der er sammenstykket af spredte fund og iagttagelser, der i tidens løb er tilgået museerne.

Kroner for fortiden

I 1932 købte Fyns Stiftsmuseum – nu en del af Odense Bys Museer – et treflignet eller kløverbladsformet og forgyldt bronzesmykke af en C. Wagner i Assens. Denne Wagner forsynede flittigt museet med oldsager, der var dukket op ved mark- og gravearbejde rundt omkring i landet. Handlerne omfattede også genstande, der i dag ville være omfattet af danefælovgivningen, som det ville have været tilfældet med dette stykke. Desværre var genstandene sjældent forsynet med de detaljerede fundoplysninger, som er så vigtige for forståelsen af deres sammenhæng og tolkning, og i dette tilfælde var den ledsagende tekst blot, at smykket var fundet ”i nærheden af Rolighedskroen Rolfsted pr. Langeskov”.

De næste genstande fra området kom til museet med Ladbyskibets finder, den navnkundige apoteker og amatørarkæolog Poul Helweg Mikkelsen, Odense, som mellemmand. Det skete, da

museet i 1934 modtog to bronzesmykker og nogle jerngenstande fra gårdejer Niels Eriksen, Davinde. Det blev ved den lejlighed oplyst, at genstandene var fundet i samme grusgrav som det bronzesmykke, som museet havde købt et par år tidligere. Smykkerne var et trefliget eksemplar som det, der tidligere var kommet til museet, samt et såkaldt skålformet spænde; hertil kom flere stærkt forrustede jerngenstande.

Under en gennemgang af museets protokoller i 2000 blev jeg opmærksom på, at det præcise fundsted for disse ganske sjældne og velbevarede genstande aldrig var blevet registreret. Da de kunne antages at stamme fra en vikingetidsgravplads, som der ikke kendes så mange af på Fyn, ville det være interessant at lokalisere fundstedet mere præcist end ”i nærheden af Rolighedskroen”. I et spinkelt håb om, at de sparsomme personoplysninger i sagen kunne føre os på sporet, blev et brev sendt til lokalhistorisk arkiv i Rolsted. Herfra blev der henvist til Niels Eriksens søn, H.C. Eriksen, Østerlundgård, der kunne oplyse, at fundstedet måtte være en grusgrav umiddelbart syd for Rolighedsvej i Rolsted – nærmere betegnet på matrikel 68d (fig. 1). H.C. Eriksen kunne oplyse, at der havde været en til faderens ejendom hørende grusgrav på dette sted, hvilket kunne bekræftes ved at studere kort- og luftfotomateriale fra første halvdel af 1900-tallet. Fundtilvæksten slutter imidlertid ikke her.

Fig. 1. På målebordsbladet fra starten af 1900-tallet ses den endnu ikke særligt udstrakte grusgrav umiddelbart syd for Rolighedsvej. Det røde, skraverede bælte langs vejen er skellet mellem Rolsted sogn i syd og Davinde sogn i nord. Omkring højdepunktet 44,5 ligger tomten af to rundhøje fra sten- eller bronzealder. ©Geodatastyrelsen.

I 2014 udbød auktionshuset Lauritz.com to skålformede bronzespænder til salg, og den korte, ledsagende tekst oplyste, at de stammede fra Fyn. Det medførte flere henvendelser til Odense Bys Museer og Nationalmuseet fra amatørarkæologer, der fandt det besynderligt, at man kunne sælge sådanne sager, der måtte være omfattet af danefælovgivningen. Nationalmuseet, der er myndighed i spørgsmål om danefæ, fik auktionen standset, så forholdene kunne belyses nærmere. Det viste sig at være en heldig disposition. En undersøgelse af genstandenes ejerforhold gennem tiden viste, at de i sin tid havde været ejet af en odenseansk privatsamler af oldsager, Harald Viggo Holst. Dennes oldsagssamling var især skabt via opkøb rundt omkring på Fyn, og efter hans død var størstedelen af genstandene spredt for alle vinde – men et katalog og et detaljeret kort var tilgået Nationalmuseet. Dette kort viste beliggenheden af netop den grusgrav, som H.C. Eriksen havde udpeget som fundstedet for de genstande, som var tilgået Odense Bys Museer! Da det således kunne anses for sandsynligt, at de to spænder fra auktionen stammede fra samme grusgrav syd for Rolighedsvej, blev de inddraget af Nationalmuseet som danefæ.

Genstandene fra grusgraven

De to skålformede spænder, som kom til Nationalmuseet via auktionshuset, udgør et sammenhørende sæt af smykker, der har siddet på en selekjole på en kvindes dragt i 800-tallet (fig. 2). På bagsiden af smykkerne sidder en jernnål, hvormed de har været fæstnet til dragten. Metallerne har indkapslet og bevaret små fragmenter af dragtens stof, der ses som aftryk i rustflager, og ved nærmere studier vil de måske kunne fortælle detaljer om vikingetidens dragt. Smykkerne har dels fungeret som brocher (fibler, som arkæologer kalder dem), der har holdt dragten sammen, og dels som fæste for kæder med perler af glas og rav. Fra spænderne kunne der yderligere hænge kæder eller vævede bånd med en nøgle, en lille kniv eller andet personligt udstyr.

Spænderne er udsmykket med dyrefigurer, som var et yndet motiv i vikingetiden, og de små huller, der er i metallet, afslører, at der oprindeligt har siddet pyntesøm med fortinnede eller måske forgyldte hoveder. Ud over at have en praktisk funktion har spænderne også haft en symbolsk betydning. De har dels afspejlet bærerens sociale position som den frie bondes hustru – og jo finere kvalitet smykket havde – jo mægtigere var bonden. Dernæst har smykkets mønstre ikke efterladt beskuerne i tvivl om, at hun tilbad de hedenske guder med Odin i spidsen! Nøglen, der kan have hængt under spænderne, kan endvidere have symboliseret, hvem der bestemte over husstandens værdier – ikke mindst når husbond var fraværende i forbindelse med togter.

Fig. 2. For- og bagside af de to skålformede spænder, der blev reddet fra auktionen. Bemærk detaljerne i ornamentikken. Foto: Nermin Hasic.

Det skålformede spænde, der kom til museet i Odense i 1934, har hørt til et tilsvarende sæt fra den første del af 800-tallet. Det er indiskutabelt, at det kun repræsenterer den ene halvdel af et sæt, men om det andet eksemplar ikke blev fundet ved grusgravningen, om det gik i stykker og blev kasseret – eller om det er solgt til anden side, er uvist. Måske ligger det i en privatsamling et sted og venter på at blive genfundet!

Fig. 3. Forsiden af spændet fra 1934. Bemærk ansigtsmaskerne og huller fra nu udfaldne, fortinnede bronzenitter. Foto: Jørgen Nielsen.

De to kløverbladsformede spænder, der kom til museet i Odense i 1932 og 1934, tilhører en smykketype, der har været båret enkeltvis. Fra mange gravfund ved vi, at de har siddet centralt foran på brystet, hvor de har samlet en kappe eller et slag, der har været båret over den egentlige dragt. Det har således været dette smykke, man så før noget andet. Begge smykker er lavet af bronze, men forsiden har været dækket af et tyndt lag guld og bagsiden af et tykt lag tin. For dem, der så smykket, skulle det altså se ud som om det var lavet af forgyldt sølv – fint skulle det være!

Mønstrene på begge smykker forestiller planter af akantusslægten, der ikke har været at finde på Østfyn i vikingetiden. Motivet efterligner udsmykningen på sølvsmykker og -beslag, der i

vikingetiden blev importeret fra det mægtige Frankerrige i syd, og at dømme ud fra den grove udformning på de to spænder fra Rolighedskroen, har bronzestøberen næppe haft et originalt frankisk spænde liggende foran sig, da modellen blev lavet. Symbolværdien er dog ikke til at tage fejl af: ved at bære dette smykke viste vikingetidskvinden – og dermed hendes mand og slægt – at man havde kontakt til et vidtstrakt, internationalt miljø

Fig. 4. For- og bagside af trefliget spændet fra 1932. Bemærk den forgyldte forside med den stiliserede planteornamentik og fortinningen med filespor på bagsiden

– samt fastgørelsesanordning til den nu manglende nål. Foto: Jørgen Nielsen.

Fig. 5. Det trefligede spænde fra 1934 har muligvis også haft forgyldning på forsiden – og i hvert fald fortinning på bagsiden. Foto: Jørgen Nielsen.

Blandt fundene fra grusgraven er en samling forrustede og itubrudte jerngenstande ikke umiddelbart de mest spektakulære. Det er tydeligt, at jernsagerne har været udsat for hårdhændet håndtering i forbindelse med fremdragelsen, men alligevel kan der konkluderes noget om deres oprindelse. Der er fragmenter af et par knivblade, og det er der ikke noget usædvanligt ved, for vikingerne blev ofte begravet med en kniv ved bæltet. Et par såkaldte klinknagler kan stamme fra en kiste – eller måske ligefrem fra en løs vognkasse, en såkaldt vognfading, som af og til blev anvendt som kiste for vikingekvinder fra overklassen. Andre stykker er utvivlsomt beslag fra en stavbygget træspand. Sådanne kendes fra en række rigt udstyrede grave fra vikingetiden, især fra 900-tallet, og i de tilfælde, hvor der har været bevaret rester af træ, har det vist sig, at spandene har været lavet af taks. Denne træsort, der nu kun findes i parker og haver i Danmark, har tidligere også været en del af den naturlige flora. Taks er særdeles velegnet til at fremstille buer af, men når man har valgt også at bruge træsorten til spande, kan det skyldes, at man havde kendskab til, at veddet indeholdt toksiner, altså giftstoffer. Disse giftstoffer har kunnet frigøres til indholdet, så spandene har næppe været anvendt til mad- og drikkevarer. Derimod kan det ikke udelukkes, at man var bevidst om, at giftstofferne kunne have en antiseptisk virkning, hvis man vaskede hænder i vand, der havde stået heri. Gravfund fra vikingetidens overklasse rummer af og til vaskefade af bronze, og det viser, at håndvask kunne være en symbolsk handling i forbindelse med gæstebud. Det er i hvert fald en tanke værd, at spandene med ”desinficerende” vand kunne have indgået i et sådant ritual.

Fig. 6. Et udvalg af de forrustede jerngenstande, bl.a. øskener til fastgørelse af hanken i en stavbygget spand. Foto: Jørgen Nielsen.

En ødelagt vikingetidsgravplads

Ser man samlet på de genstande, der over tid er tilgået museerne fra grusgraven nord for ejendommen Rolighedsvej 23b, kan der ikke være tvivl om, at de stammer fra en forstyrret gravplads fra vikingetiden, og genstandene repræsenterer mindst en håndfuld grave. Når man tænker på de tilfældigheder, der har ført til, at sagerne er endt på museet, må man også antage, at noget – hvis ikke meget – er efterladt eller overset i gruset. Det kan f.eks. dreje sig om uanseelige genstande af jern – f.eks. knive – men også simple hvæssesten, små perler af glas og rav mv. Måske kan nogle genstande være hjembragt af grusgraverne og således endt i private samlinger i området? Et kig i Nationalmuseets arkiver, kombineret med en gennemgang af kort og luftfotos over området har endvidere vist, at det ikke er helt utænkeligt, at dele af gravpladsen endnu kan være uberørt af råstofvindningen. Ved at sammenligne med andre fynske gravpladser fra vikingetiden er det således næppe for dristigt at antage, at gravpladsen sagtens kan have rummet et halvt hundrede grave – hvis ikke mere. Genstandene viser, at gravpladsen har været i brug i 8-900-årene.

På den nordligste del af matr. 68d, helt oppe ved Rolighedsvej, blev der i 1890 registreret en allerede da ødelagt langdyse, der af tegnede sig ved store sten i hegnet ud til vejen mod Hudevad. Langdyssen blev, som flere andre nu forsvundne storstensgrave i området, opført i bondestenalderen omkring 3500 f.Kr.; af disse har kun Rolfhøj ca. 300 m nordøst for langdyssen undgået at ende som skærver og fyldjord. På marken umiddelbart nord for den nu helt bortgravede langdyse og dermed nord for Rolighedsvej, nærmere betegnet på matr. 13b i Davinde sogn, blev der ligeledes i 1890 registreret tomter af to sløjfede gravhøje. Til Nationalmuseets udsendte medarbejder blev det oplyst, at man ca. 10 år tidligere – altså omkring 1880 – havde fundet skeletter på den sydlige del af marken og dermed umiddelbart nord for Rolighedsvej. Desværre er hverken skeletter eller evt. genstande, som måtte være fundet ved disse, nået til

museets kendskab, så strengt taget kan vi ikke sige noget om skeletternes datering. Det er imidlertid velkendt, at vikingerne hyppigt anlagde gravpladser ved foden af gravhøje fra sten- og bronzealder, og de nævnte skeletter kan derfor stamme fra sådanne fladmarksgrave, der har været anlagt omkring langdyssen syd for den senere Rolighedsvej. Måske kan gravpladsen have strakt sig helt op mod de to højtømter, der endnu ligger i dyrket mark, og hvis det er tilfældet, er det muligt, at der har ligget grave over et område, der strækker sig på tværs af det senere skel mellem Rolsted og Davinde sogne.

Hvor boede de døde fra gravpladsen?

Vi har ikke kendskab til bopladser fra 8-900-årene i omegnen af gravpladsen, der har ligget på et jævnt plateau og lidt ned ad en skråning, der faldt let ned mod Vindinge Å ca. 400 m syd herfor. Lad det i øvrigt straks være fastslået: Nej, man har ikke kunnet sejle til Rolsted ad Vindinge Å med vikingetidens skibe! Det var altså ikke derfor, at man gerne boede nær vandløbet. Med det kendskab vi har til placeringen af vikingetidens bebyggelser, er det ikke sandsynligt, at den har ligget mellem gravpladsen og åen, men snarere på det jævne plateau nord, øst eller vest herfor. Her var der adgang til de udstrakte engområder langs åen, og disse har udgjort en forudsætning for at skaffe vinterfoder til en besætning af kvæg og får.

Den nuværende Rolsted by har en lignende placering i landskabet, og gravpladsen ved Rolighedsvej kan således have hørt til landsbyens nærmeste nabobebyggelse – hvis Rolsted altså lå på sin nuværende plads i vikingetiden! Afstanden fra gravpladsen til Rolsted kirke er ca. 1000 m. Det er imidlertid ikke sikkert, for ikke alle landsbyer havde fundet deres faste plads i landskabet på dette tidspunkt, så en anden mulighed er, at den bebyggelse, der leverede døde til gravpladsen, var Rolsteds forgænger, som først i tiden hen mod årtusindskiftet fik sin nuværende placering.

Desværre medfører de udstrakte grusgrave nok, at vi næppe nogensinde kan besvare dette ellers ganske væsentlige spørgsmål. Det er tankevækkende, at sognegrænsen, der vel er fastlagt i tidlig middelalder og dermed et par hundrede år efter at gravpladsen var opgivet, blev ført lige gennem området med de hedenske grave. Mon skellet mellem Rolsted og Davinde blev udstukket netop her, fordi langdyssen og de to gravhøje nord herfor udgjorde markante elementer i et ellers ret jævnt landskab? Eller var grænsedragningen en bevidst ”overskæring” af den hedenske gravplads og dermed et symbol på, at en ny religion havde sejret over de gamle guder? Her må vi lade fantasien få frit løb – som det så ofte er tilfældet i den arkæologiske forskning.

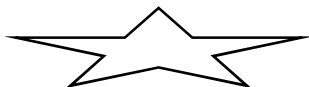
Vikinger i Rolsted-området

Hvad enten vikingerne boede nær gravpladsen eller på det sted, hvor Rolsted nu ligger, har de ikke været helt alene i lokalområdet. Knap 2 km sydvest for gravpladsen – på Tarup Mark i Sdr. Nærrå Sogn – er der fundet en stor sølvskat fra vikingetiden, og et par løsfund fra samme område viser, at her lå også en bebyggelse i 8-900-årene. Flere steder i Rønninge Sogn er der også registreret fund fra samme tid. Ved kirken i Rønninge er der således udgravet huse fra vikingetiden, og det samme er tilfældet ved Bytoften og i Industriområdet ved Langeskov. Under motorvejen lige nord herfor er der fundet en vikingetidsgravplads – bl.a. med en rigt udstyret mandsgrav; den døde var gravlagt med hund og hest, våbenudstyr – og i øvrigt en træspand i stil med den fra Rolsted. Endelig skal det nævnes, at den runesten, der nu står i våbenhuset i Rønninge Kirke, stammer fra nærområdet. På den nævnes en person – ”*Aslak med det røde skjold*”, og han har levet i begyndelsen af 900-årene og antagelig dermed på samme tid som nogle af de gravlagte fra gravpladsen på Rolighedsvej.

Afslutning

Historien om vikingetidsgravpladsen ved Rolsted er skrevet ved hjælp af usammenhængende brikker, men den sidste linje til historien er ikke nødvendigvis nedfældet endnu. Mon der ude i lokalområdet findes personer, som ligger inde med genstande – eller oplysninger om genstande – som er fundet ved grusgravning eller markarbejde på stedet? Eller er der mon nogen, der har fotos fra arbejdet i grusgraven, for i så fald vil jeg meget gerne have en mail med nærmere oplysninger. Det vil nemlig være særdeles interessant at kunne følge op på historien for at belyse, hvad der skete i 800-900-årene, hvor Rolsteds sidste generationer af hedninge gravlagde deres døde ved foden af et allerede da årtusindgammelt gravminde på nordsiden af Vindinge Å.

Mogens Bo Henriksen er arkæolog og museumsinspektør ved Odense Bys Museer og kan kontaktes på mbhe@odense.dk.

Bestyrelsen for Lokalhistoriske Forening:

Thorkil Jacobsen, Rolsted, formand	65982003
Kirsten Grell næstformand	21774724
Anna Z Therkildsen kasserer	21453402
Inger Marie Pedersen	65982125
Inger Tønning sekretær	65982500

Rolsted Sogns Lokalhistoriske Arkiv
Adr.: Ferritslev Fritidshus
Ørbækvej nr. 916 A (1. sal)
Åbent i lige uger om onsdagen fra 16 til 17 og efter aftale med leder Arne B. Pedersen tlf. 65981274.

Lukket i juli og august og i skoleferier.
E-mail: rolstedarkivet@yahoo.dk
hjemmeside: www.rolstedarkivet.dk

